

בבית המשפט העליון

רע"א 8588/19

לפני: כבוד השופטת י" וילנר

המבקשת: חברת נמל חיפה בע"מ

נ ג ד

המשיבה: Certasig Insurance and Reinsurance Company S.A
Rom

משיבות פורמאליות: 1. Aras Romorkor Hizmetleri Sanayi Ve Ticaret Ltd. S
2. Pelikan Denizcilik Sanayi Ve Ticaret Ltd. Sti
3. Pelican Denizcilik Ve Ticaret Ltd. Sti (Pelican Ma
4. Aras Denis Insaat A.S
5. האוניה Chrysopigi
6. Ancona Investment Trust Inc
7. Express Way Shipping Ltd.

בקשת רשות ערעור על החלטת בית המשפט המחוזי בחיפה
מיום 29.11.2019 בת"א 35583-11-18, שניתנה על ידי כב'
סגן הנשיא ר' סוקול

בשם המבקשת: עו"ד אילן אורלי

בשם המשיבה: עו"ד רועי כהן

החלטה

האם זכות התחלוף המעוגנת בסעיף 62 לחוק חוזה הביטוח, התשמ"א-1981
(להלן: חוק חוזה הביטוח או החוק), חלה על מבטח ימי זר? זו השאלה העומדת במרכזה
של הבקשה שלפנינו.

1. בקשת רשות ערעור על החלטת בית המשפט המחוזי בחיפה (כב' סגן הנשיא ר'
סוקול) בת"א 35583-11-18 מיום 29.11.2019, אשר בגדרה נדחתה בקשת חברת נמל
חיפה בע"מ, היא המבקשת, לסילוק תביעת המשיבה על הסף.

2. במפרץ חיפה מוקם נמל חדש אשר בעבודות הבנייה שלו השתתפו שתי דוברות המצויות בבעלותן של חברות זרות הרשומות בטורקיה, הן המשיבות הפורמליות 1-4 (להלן: בעלות הדוברות). המשיבה היא חברת ביטוח זרה, אשר שימשה כמבטחת בגין נזקי רכוש של אחת הדוברות (הדוברת D/P Rising Sun) בתקופה הרלוונטית לענייננו (להלן: המבטחת).

3. ביום 15.11.2018 הגישו בעלות הדוברות תביעה לבית המשפט המחוזי בחיפה, בעקבות תאונה שאירעה לטענתן במפרץ חיפה ביום 4.2.2018, כאשר מכלית נושאת דלק, היא המשיבה הפורמלית 5 (להלן: האנייה), התנגשה בדוברות בעת כניסתה לנמל וגרמה להן נזקים (להלן: התאונה). בתביעתן, שהוגשה נגד האנייה, בעלות האנייה (הן המשיבות הפורמליות 6-7) והמבקשת (להלן ביחד: הנתבעות), נטען כי על הנתבעות לפצות את בעלות הדוברות על הנזקים שנגרמו להן בעקבות התאונה. לתביעה זו הצטרפה המבטחת וטענה כי יש לחייב את הנתבעות לשפותה בגין תגמולי הביטוח ששילמה לבעלות הדוברות בגין עלויות תיקון הנזקים שנגרמו לדוברת D/P Rising Sun, בסך של 191,746 דולר ועוד 224,490 אירו.

4. ביום 13.1.2019 הגישה המבקשת בקשה לסילוק תביעת המבטחת על הסף. המבקשת טענה, בעיקרו של דבר, כי בתביעתה התבססה המבטחת על זכות התחלוף של מבטח ששילם תגמולים למבוטח, מכוח סעיף 62 לחוק חוזה הביטוח, אך זכות זו אינה עומדת למבטחת בהיותה מבטחת זרה אשר אינה עונה להגדרת "מבטח" המצויה בסעיף 1 לחוק הפיקוח על הביטוח, התשמ"א-1981 (להלן: חוק הפיקוח). לטענת המבקשת, עיגון לעמדתה האמורה מצוי הן בלשון החוק והן בפסיקה שאושרה בבית משפט זה. בתוך כך, הפנתה המבקשת לפסיקה בעניין ת"א (מחוזי ת"א) 53025-11-14 VIG VIENNA INSURANCE GROUP נ' רשות ניקוז והנחלים שרון (13.10.2015) (להלן: עניין VIG VIENNA 8044/15), שאושרה על-ידי בית המשפט העליון בע"א 8044/15 VIG VIENNA INSURANCE GROUP נ' רשות ניקוז והנחלים שרון (23.1.2017) (להלן: ערעור VIG).

5. בעלות הדוברות והמבטחת הגישו תשובה משותפת לבקשה ובמסגרתה טענו, בעיקרו של דבר, כי סעיף 62 לחוק חוזה הביטוח, המקנה למבטח ששילם תגמולי ביטוח למבוטח זכות תחלוף, חל גם על מבטח ימי זר. כן נטען כי ניתן לבסס את זכות התחלוף גם על עקרונות כלליים של דיני עשיית עושר ולא במשפט.

החלטתו של בית המשפט המחוזי

6. בהחלטתו מיום 29.11.2019 דחה בית המשפט המחוזי את הבקשה למחיקת התביעה על הסף, וקבע כי זכות התחלוף שמוסדרת כאמור בסעיף 62 לחוק מוקנית גם למבטח ימי זר.

בפתח הדברים, ציין בית המשפט המחוזי כי בשורה של פסקי דין בערכאות הדיוניות נקבע כי הזיקה שבין חוק חוזה ביטוח לבין חוק הפיקוח מחייבת את המסקנה לפיה זכות התחלוף המעוגנת בסעיף 62 לחוק חוזה הביטוח תחול אך ורק על "מבטח" כמובנו בחוק הפיקוח, היינו על מי שקיבל רישיון לפעול כמבטח לפי חוק הפיקוח. עוד צוין כי גישה זו נועדה להגן על זכויות המבוטחים בישראל, ועל כן נקבע בפסקי הדין האמורים כי יש לשלול ממבטח זר אשר אינו עומד בתנאי חוק הפיקוח את מעמדו כ"מבטח".

בית המשפט המחוזי ציין כי ניתן להעלות על הדעת גם גישה אחרת המכירה בזכות התחלוף של מבטח זר. לגישתו, עיקרון התחלוף לא נועד להגן על המבוטח מפני כוחו של המבטח, אלא נועד למנוע את התעשרותו של הניזוק מכפל פיצוי, או את התעשרותו של המזיק אשר יקבל פטור מתשלום פיצוי עבור נזק שבגינו זכה הניזוק לשיפוי מהמבטח. משכך, צוין כי גם אם התכלית הצרכנית (הגנה על המבוטח מפני מבטח שאינו עומד בתנאי חוק הפיקוח) מצדיקה החלה של חלק מתנאי חוק הפיקוח על חוק חוזה הביטוח, הרי שעדיין קיימת הצדקה לסייג את הזיקה האמורה בכל הנוגע להגדרת "מבטח" לצורך סעיף 62 לחוק חוזה הביטוח, המעגן את זכות התחלוף. בהתאם לכך, בית המשפט המחוזי גילה דעתו כי ניתן יהיה להכיר בכך שכל מי ששילם תגמולי ביטוח בשל מקרה ביטוח, בין אם הוא מחזיק ברישיון לפי חוק הפיקוח ובין אם לאו, ייהנה מזכות התחלוף הקבועה בסעיף 62 לחוק חוזה הביטוח.

7. ואולם, בית המשפט המחוזי הוסיף וציין כי הוא אינו נדרש להכריע בסוגיה הכללית האמורה, שכן במקרה הנדון מדובר בביטוח ימי, אשר בעניינו נקבע במפורש בסעיף 72(א)(2) לחוק חוזה הביטוח כי הוראות החוק "למעט סעיפים 62 ו-69, לא יחולו על ביטוח ימי וביטוח אוירי". מכאן, כך נקבע, כי המחוקק הכיר בכך שזכות התחלוף חלה גם על חוזה ביטוח ימי, אף שחוזים אלו אינם כפופים ליתר הוראות חוק חוזה הביטוח. בהתאם לכך נקבע כי למבטח בביטוח ימי (ישראלי או זר) עומדת זכות התחלוף.

על החלטה זו של בית המשפט המחוזי נסבה הבקשה שלפניי.

הבקשה דנן

8. בבקשתה ציינה המבקשת כי היא אינה חולקת עוד על קביעתו העקרונית של בית המשפט המחוזי, ולפיה מבטח ימי זר זכאי להגיש תביעת תחלוף בישראל. המבקשת הבהירה כי זכות זו של מבטח ימי זר נובעת ממאפייניו המיוחדים והבינלאומיים של הביטוח הימי, שבגינם אף אין לדרוש מאנייה הפוקדת נמלים שונים לקבל כיסוי ביטוחי מקומי בכל נמל. ואולם, לטענת המבקשת, שגה בית המשפט המחוזי ביישום קביעתו העקרונית האמורה, מאחר שבענייננו לא מצויים המאפיינים הייחודיים של הביטוח הימי, ובכללם סממנים בינלאומיים, המבדילים אותו מענפי ביטוח אחרים. בהקשר זה טוענת המבקשת כי הפוליסה שהנפיקה המבטחת היא מקומית באופן מובהק, ונועדה להעניק כיסוי ביטוחי לדבורה במימי ישראל בלבד. לפיכך, נטען, כי לא היה מקום לקבוע כי עומדת למבטחת זכות התחלוף.

9. המבקשת מוסיפה וטוענת כי הכרה בזכות התחלוף של המבטחת תיצור, הלכה למעשה, אפליה כלפי מבטחים ישראליים. לטענתה, אין להבחין בין החובות המוטלות על חברות ביטוח ישראליות מכוח חוק הפיקוח וחוק חוזה הביטוח, לבין החובות המוטלות על המבטחת, שביטחה את פעילות הדבורה בישראל בלבד. הבחנה כזו, טוענת המבקשת, תביא לפגיעה בתחרות ולעיוות בשוק הביטוח, משום שמחד גיסא, המבטחת תהא פטורה מלשאת בהוצאות שבהן כרוכה העמידה בחובות הרגולטוריות, ומאידך גיסא, תיהנה מזכות התחלוף המוענקת למבטחים מכוח החוק. במצב דברים זה, תוכל המבטחת לגבות פרמיות נמוכות יותר בהשוואה לחברות הביטוח הישראליות, וכתוצאה מכך עלולים להיפגע גם המבוטחים הישראלים, מכיוון שייאלצו לשלם פרמיות גבוהות יותר בהשוואה למבוטחים הזרים.

10. בתשובתה סומכת המבטחת ידיה על החלטתו של בית המשפט המחוזי, וטוענת כי בניגוד לטענת המבקשת, הגדרת הביטוח הימי המצויה בסעיף 175 לחוק הסחר הימי העות'מאני (1863), אינה כוללת דרישה לסממנים בינלאומיים, אלא מתמקדת בהיותם של הסיכונים שמכסה הפוליסה "סיכונים ימיים", הייחודיים לתחום זה ונבדלים מהסיכונים הטמונים בפעילות יבשתית. עוד נטען, כי הגדרה דומה מצויה בסעיף 1 לחוק הביטוח הימי האנגלי (Marine Insurance Act, 1906 (Eng.)) (להלן: חוק הביטוח הימי האנגלי)), שנהוג להסתמך עליו בפסיקה הישראלית.

לחלופין, טוענת המבטחת, כי אף אם ייקבע כי קיימת דרישה להימצאותם של סממנים בינלאומיים כדי להגדיר ביטוח מסוים כביטוח ימי, הרי שבענייננו מצויים המאפיינים המתאימים, שכן המבטחת היא חברת ביטוח שהתאגדה ברומניה; הדוברה נושאת את דגל טורקיה ונתונה לבעלות טורקית; הפוליסה כפופה לדין האנגלי; הפוליסה נערכה מחוץ לישראל; הוסכם כי בירור מחלוקות הקשורות בפוליסה ייערך בלונדון; האנייה נושאת את דגל מלטה ובעליה קפריסאים.

עמדת הממונה על רשות שוק ההון

11. ביום 10.5.2020 הוריתי לממונה על רשות שוק ההון, ביטוח וחסכון (להלן: הממונה) להגיש את עמדתו בשאלה אם עומדת למבטח זר, לרבות מבטח ימי זר, זכות תחלוף מכוח סעיף 62, או מכוח כל מקור חוקי אחר.

12. ביום 2.8.2020 הגיש הממונה את עמדתו, ולפיה מבטח ימי זר זכאי להגיש תביעת תחלוף בגין תגמולי ביטוח ששילם למבוטח עקב מקרה ביטוח, וזאת, כפי שהבהיר, מבלי להביע עמדה בנוגע לשאלה אם מבטח זר בענף ביטוח אחר זכאי ככלל להגיש תביעה כאמור.

לשיטתו של הממונה, מהעובדה שסעיף 72(א)(2) לחוק מחריג ביטוח ימי מתחולתו של חוק חוזה הביטוח, למעט סעיפים 62 ו-69, וכן מההיסטוריה החקיקתית של סעיף זה, עולה כי המחוקק הכיר בכך שמבטח ימי זר עשוי ליהנות מזכות התחלוף, אף אם אינו מחזיק ברישיון על פי חוק הפיקוח. זאת, בהינתן שהמחוקק היה מודע לכך שהמסחר הימי הוא חובק עולם, ולכן בביטוח ימי, המעורבים במקרי הביטוח הם לעתים קרובות גורמים הבאים ממדינות שונות, ואירועי הביטוח מתרחשים במדינות שאינן מדינות הלאום של הצדדים לחוזה הביטוח.

13. לצד זאת, מציין הממונה כי כדי לקבוע אם מדובר בביטוח ימי יש לנקוט בחינה מהותית, בשים לב למכלול הנסיבות, ובהן זהות הצדדים, סוג הפוליסה, הדין החל על הפוליסה והסיכון שהתממש. זאת, להבדיל מבחינה טכנית, שמתמקדת בגורמים כגון כותרת הפוליסה, סיווגה של חברת הביטוח, ומידת ההיבטים הבינלאומיים הקיימים. הממונה הבהיר כי עמדתו עקרונית ואינה עוסקת ביישום הדין במקרה הקונקרטי שלפנינו, אך ציין כי מכל מקום, קשה לקבל את טענת המבקשת אשר לפיה אין מדובר

בביטוח ימי, בעוד פוליסת הביטוח נועדה לבטח מפני נזקים שנגרמו לשלד כלי שיט בעת פעילותו הימית.

14. בתגובתה לתשובת המבטחת ולעמדת הממונה, חזרה המבקשת על טענתה לפיה אין להקנות את זכות התחלוף לכל מבטח ימי, אלא יש לבחון אם במקרה הנדון קיים האופי הבינלאומי המיוחד של הביטוח הימי, משום שאילולא כן אין מקום להבחין בין הפוליסה בענייננו לבין כל פוליסה שמנפיק מבטח ישראלי בישראל.

דיון והכרעה

15. לאחר שעיינתי בבקשת רשות הערעור ובתשובות לה, ולאחר שנתתי לצדדים הזדמנות לטעון בעניין החלת תקנה 410 לתקנות סדר הדין האזרחי, התשמ"ד-1984, ושוכנעתי כי לא תיפגענה זכויותיהם כבעלי דין אם אנהג בהתאם לאמור בתקנה זו, הגעתי למסקנה כי יש לקבל את בקשת רשות הערעור ולדון בה כאילו ניתנה רשות לערער והוגש ערעור על-פיה. אקדים ואומר כי אני סבורה שדין הערעור להידחות – כפי שיבואר להלן.

16. השאלה שהתעוררה בבית המשפט המחוזי היא, כאמור, אם זכות התחלוף המעוגנת בסעיף 62 לחוק חוזה הביטוח מוקנית אף למבטח ימי זר. על כך השיב כאמור בית המשפט המחוזי בחיוב, ולא מצאתי כי קיימת הצדקה להתערב בכך, כפי שאבהיר להלן.

אקדים ואציין כי השאלה אם עומדת למבטח ימי זר זכות התחלוף טרם נדונה בבית משפט זה, אם כי הערכאות הדיוניות נדרשו לשאלה והשיבו עליה בחיוב (ראו לדוגמה: ת"א (שלום ת"א) 50944-03-16 Almin Corporate Insurance N.V נ' חברת נמל אשדוד בע"מ (3.9.2017) (כב' השופטת א' בוסני); ת"א (מחוזי חי') 30100-03-10 מרכזי תעשיית ע.ע.ד סחר 2005 בע"מ נ' האנייה ELEFThERIA (24.3.2013) (כב' סגן הנשיא ר' סוקול); וכן השוו: ת"א (שלום חי') 66327-11-16 אוברסיו קומרס בע"מ נ' חתמי לויטס, פס' 27 (7.3.2018) (כב' סגנית הנשיא א' דגן)).

זכות התחלוף והגדרת "מבטח"

17. זכות התחלוף מוסדרת כאמור בסעיף 62 לחוק חוזה הביטוח, אשר זוהי לשונו:

"(א) היתה למבוטח בשל מקרה הביטוח גם זכות פיצוי או שיפוי כלפי אדם שלישי, שלא מכוח חוזה

ביטוח, עוברת זכות זו למבטח מששילם למוטב תגמולי ביטוח וכשיעור התגמולים ששילם.

(ב) המבטח אינו רשאי להשתמש בזכות שעברה אליו לפי סעיף זה באופן שיפגע בזכותו של המבוטח לגבות מן האדם השלישי פיצוי או שיפוי מעל לתגמולים שקיבל מהמבטח.

(ג) קיבל המבוטח מן האדם השלישי פיצוי או שיפוי שהיה מגיע למבטח לפי סעיף זה, עליו להעבירו למבטח; עשה פשרה, ויתור או פעולה אחרת הפוגעת בזכות שעברה למבטח, עליו לפצותו בשל כך.

(ד) הוראות סעיף זה לא יחולו אם מקרה הביטוח נגרם שלא בכוונה בידי אדם שמבוטח סביר לא היה תובע ממנו פיצוי או שיפוי, מחמת קרבת משפחה או יחס של מעביד ועובד שביניהם" (ההדגשות הוספו, י.ו.).

זכות התחלוף המעוגנת בסעיף 62 לחוק מקנה למבטח ששילם למבוטח תגמולי ביטוח זכות תביעה נגד צד שלישי אשר כלפיו עומדת למבוטח, שלא מכוח חוזה הביטוח, זכות לפיצוי או לשיפוי בגין האירוע מושא הביטוח בשיעור התגמולים ששולמו (ראו: רע"א 7817/99 אבנר איגוד לביטוח נפגעי רכב בע"מ נ' קופת חולים מכבי, פ"ד נז(3) 49, 63-62 (2003) (להלן: עניין אבנר); ע"א 7287/12 חתמי לוידי'ס נ' חברת נמל אשדוד, פסקה 15 (9.12.2014); ירון אליאס דיני ביטוח 1165 (מהדורה שלישית, 2016) (להלן: אליאס)). מקורו של עקרון התחלוף מצוי בדיני עשיית עושר ולא במשפט, ותכליתו היא מניעת התעשרות שלא כדין של צד שלישי החב כלפי המבוטח ואשר המבטח פרע את חובו, וכן מניעת ההתעשרות של המבוטח כך שלא יקבל פיצוי או שיפוי כפול משני מקורות שונים – הן מהמבטח והן מהחייב (ראו: ע"א 5/87 ליפשיץ נ' לוי, פ"ד מב(2) 177, 191-192 (1988); עניין אבנר, שם; אליאס, בעמ' 1165-1167).

18. ואולם, חוק חוזה הביטוח אינו כולל הגדרה של המונח "מבטח", וזאת בניגוד לחוק הפיקוח הכולל הגדרה שכזו, ולפיה "מבטח" – מי שקיבל רשיון מבטח ישראלי לפי סעיף 15(א) או מי שקיבל רשיון מבטח חוץ לפי סעיף 15(א)(2). משכך, ובשל הזיקה הקיימת בין שני החוקים האמורים, וכן בשל תכליתם הצרכנית אשר נועדה להגן על מבוטחים בשוק הביטוח, נקבע בפסיקת הערכאות הדיוניות כי יש לפרש את המונח "מבטח" המופיע בחוק חוזה הביטוח בהתאם להגדרת מונח זה בחוק הפיקוח. בהתאם לכך אף נקבע כי המונח "מבטח" המצוי בסעיף 62 לחוק חוזה הביטוח מתייחס אך למבטח אשר קיבל רשיון מבטח ישראלי או רשיון מבטח חוץ לפי חוק הפיקוח (ראו: עניין VIG, פסקה 30; יצוין כי קביעה זו אימצה את עמדת הממונה, אשר הוגשה במסגרת עניין VIG. כן יצוין כי במסגרת ערעור VIG קבע בית משפט זה כי לא נמצאו טעויות בקביעותיו המשפטיות של בית המשפט המחוזי, והערעור נדחה מכוח הסמכות הקבועה

בסעיף 460(ב) לתקנות סדר הדין האזרחי, התשמ"ד-1984. לעמדה שונה ראו: ת"א (מחוזי חי') 31521-01-20 נובל אנרג'י מדיטרניאן לימיטד נ' צים שירותי ספנות משולבים בע"מ, פסקאות 23-14 (12.11.2020) (כב' סגן הנשיא י' כהן), שם נקבע כי אין מקום להבחין לעניין זכות התחלוף בין מבטח שמחזיק ברישיון לעסוק בעסקי ביטוח בישראל ובין מבטח זר, וכן ראו עמדת כב' סגן הנשיא ר' סוקול בהחלטה מושא בקשת רשות הערעור דנן).

19. נוכח האמור, המבקשת טענה במסגרת טענותיה בבית המשפט המחוזי כי המבטחת, אשר אין מחלוקת שאינה באה בגדר המונח "מבטח" כמשמעו בחוק הפיקוח, אינה יכולה ליהנות מזכות התחלוף הקבועה בסעיף 62 לחוק חוזה הביטוח.

20. ואולם, טענה זו נדחתה על-ידי בית המשפט המחוזי נוכח הוראתו הברורה של סעיף 72(א)(2) לחוק, אשר קובע כי הוראות חוק חוזה הביטוח לא יחולו על ביטוח ימי, למעט הוראות סעיפים 62 ו-69 לחוק.

הוראה ברורה זו אומנם מחריגה מגדר החוק את המבטח הימי (והאוירי), ואולם, בד בבד, בבחינת "חריג לחריג", קובעת כי הוראת סעיף 62 לא תבוא בגדר ההחרגה האמורה והיא תחול על ביטוח ימי. משכך, אף מבלי להידרש לשאלה בדבר תחולתו של סעיף 62 לחוק על מבטח שאינו בא בגדר הגדרת "מבטח" המצויה בחוק הפיקוח, ברי כי סעיף 62 לחוק חל אף על מבטח ימי זר או ישראלי (להבדיל ממבטח זר בענפי ביטוח אחרים למשל), ובהתאם לכך, עומדת לו זכות התחלוף.

21. אציין כי החלת זכות התחלוף על מבטח ימי כאמור עולה בקנה אחד אף עם ההיסטוריה החקיקתית של סעיף 62 לחוק, כמו גם עם תכליות הוראות החוק הרלוונטיות. כך, להחרגת הביטוח הימי (והאוירי) מתחולתו של חוק חוזה הביטוח הוצעו טעמים שונים: אליאס בספרו ציין כי ההחרגה האמורה נובעת מאופיים הגלובלי של ענפי ביטוח אלו, הנשלטים בעיקרם על-ידי כללים ועקרונות בינלאומיים. כן הוצע כי החרגה זו נובעת ממקצועיות המבוטחים בענף זה וממעמדם האיתן, אשר אינו מצריך את ההגנה הניתנת למבוטחים במסגרת החוק (ראו: אליאס, עמ' 46-47; והשוו לגישתו של ש' ולר, הסבור כי אין הצדקה להחרגת הביטוח הימי והביטוח האווירי מתחולת חוק חוזה הביטוח (שחר ולר פירוש לחוקי החוזים כרך שני – חוק חוזה הביטוח, התשמ"א-1981 443-446) (א' זמיר, א"מ ראבילו וג' שלו עורכים, 2007) (להלן: ולר)).

22. ואולם, על אף החרגתם של ענפי הביטוח הימי והאווירי מתחולת חוק חוזה הביטוח בכללותו, הרי שזכות התחלוף הוחלה אף על מבטח ימי ואווירי במסגרת החקיקה הישראלית עוד מימי חוק הביטוח העות'מאני (1323) ועד היום. כך, סעיף 17 לחוק הביטוח העות'מאני עיגן את זכות התחלוף וקבע כי היא תחול גם על ביטוח ימי. עם ביטולו של חוק הביטוח העות'מאני במסגרת סעיף 74 לחוק חוזה הביטוח, התעורר הצורך לעגן את זכות התחלוף ביחס לביטוח ימי (ואווירי). משכך, לאחר ביטול חוק הביטוח העות'מאני, תוקן סעיף 72(א)(2) לחוק חוזה הביטוח, אשר בנוסחו המקורי קבע כי "הוראות חוק זה לא יחולו על ביטוח ימי וביטוח אוירי", ובנוסחו המתוקן נקבע במפורש כי חרף החרגתו של חוק חוזה הביטוח על ביטוח ימי ועל ביטוח אוירי, הרי שהוראות סעיפים 62 ו-69 לחוק יחולו על ביטוחים אלה (ראו: חוק חוזה הביטוח (תיקון), התשמ"ד-1984). מדברי ההסבר שליוו את הצעת החוק לתיקון האמור עולה כי הצורך בשינוי התעורר עם ביטול חוק הביטוח העות'מאני, אשר הוביל לכך שלא נותרה עוד הוראת תחלוף בחקיקה החלה על ביטוח ימי. לפיכך, החלת סעיף 62 לחוק חוזה הביטוח על ביטוח ימי נעשתה על מנת "להשלים את החסר", כפי שנכתב בהצעת החוק, ואף נקבע כי תחילתו של תיקון זה תהיה מיום תחילת חוק חוזה הביטוח (סעיף 8 לתיקון לחוק), "וזאת כדי שמבטח ששילם למוטב תגמולי ביטוח בתקופה שמאז תחילת החוק העיקרי (חוק חוזה הביטוח – י.ו.) ועד תחילת חוק זה (התיקון לחוק – י.ו.), יהיה זכאי לפיצוי או לשיפוי כלפי האדם השלישי" (הצעת חוק חוזה הביטוח (תיקון), התשמ"ג-1982, ה"ח 1599; וראו גם: אליאט, בעמ' 49-50; ולר, בעמ' 449).

23. נמצאנו למדים אפוא כי מעת שהוחלה בישראל החקיקה העות'מאנית הקפיד המחוקק להקנות את זכות התחלוף באופן רציף גם למבטח ימי, וזאת, כך יש להניח, נוכח חשיבותה הרבה של זכות התחלוף אשר נועדה כאמור למנוע התעשרות שלא כדין של המבוטח או של החייב. כפי שציין כב' סגן הנשיא ר' סוקול בהחלטתו, תכליתה של זכות התחלוף היא ייחודית ונבדלת מתכליתו הצרכנית של חוק חוזה הביטוח בכללותו, אשר נועד להגן על המבוטחים מפני כוחם העודף של המבטחים. משכך, אף שניתן למצוא היגיון בהחרגת מבטחים ימיים זרים, אשר אינם עומדים בתנאי חוק הפיקוח, מתחולתו של חוק חוזה הביטוח, על ההגנות והזכויות שהוא מעניק ל"מבטח", הרי שהיגיון זה אינו חל על החרגה מתחולתו של סעיף 62 לחוק, המעגן את זכות התחלוף, שתכליתה שונה וכאמור נועדה למנוע התעשרות שלא כדין במשולש היחסים שבין חייב-מבוטח-מבטח.

24. מכל מקום, נוכח הוראתו הברורה של סעיף 72(א)(2), נראה כי כיום אין ולא יכולה להיות עוד מחלוקת כי סעיף 62 לחוק המעגן את זכות התחלופה חל על מבטח ימי (ישראלי או זר).

25. השאלה אשר אותה יש לברר עתה היא, אם כן, מיהו "מבטח ימי", ואם המבטחת נכללת בהגדרה זו. ככל שהמבטחת תימצא כנכללת בהגדרת "מבטח ימי", הרי שסעיף 62 חל עליה, ואין לסלק את תביעתה על הסף.

מבטח ימי

26. כאמור, לטענת המבקשת, המבטחת במקרה הנדון אינה יכולה להיחשב כ"מבטח ימי", וזאת נוכח המאפיינים המקומיים של הפוליסה שאותה הנפיקה המבטחת לדוכרה שניזוקה. לטענתה, הביטוח הימי שונה מענפי הביטוח האחרים בשל סממניו הבינלאומיים המובהקים, ומשכך יש לקבוע כי ביטוח ימי הוא אך ביטוח אשר כולל מאפיינים שכאלה.

כפי שיובהר להלן, אין בידי לקבל טענה זו.

27. הגדרתו של המונח "ביטוח ימי" מצויה בסעיף 175 לחוק הסחר הימי העות'מאני, ולפיה מדובר בהסכם לביטוח בגין הנזקים העלולים לקרות "כתוצאה מסיכונים ימיים לדברים הצפויים לסיכוני ים". בפרשנות הביטוחי "סיכוני הים" (perils of the seas) הסתמכה הפסיקה על הדין האנגלי (ובעיקר על חוק הביטוח הימי האנגלי), ובהתאם לכך, נקבע כי "המונח 'סיכוני הים' מוגבל לתאונות מקריות או אסונות הים" (ראו: ע"א 391/89 וייסנר נ' אריה חברה לביטוח בע"מ, פ"ד מז(1) 837, 849 (1989); וראו גם: ע"א 713/89 ציון חברה לביטוח בע"מ נ' תשובה, פ"ד מו(1) 63, 69 (1991); חכם-אהרון כדורי ביטוח ימי ותביעות 6-7 (מהדורה חמישית, 1987); ולר, בעמ' 447-446). א' אבניאון הרחיב בספרו על המונח perils of the seas:

"סכנות שחשופים להן אניות או מטענים משום היותם מובלים בים, ואינם כוללים סיכונים שלהם חשוף רכוש מכל סוג שהוא כשאינו מובל בים. במונח סכנות הים הכוונה למקרים בלתי צפויים, לאסונות ים ולהפרעות איתני הטבע. אין הן כוללות את פעולתם הרגילה של הרוחות והגלים שהם תופעות טבעיות. סכנות הים כוללות לדוגמה, התנגשות האניה; שקיעה בבוק, נטיית האניה על צדה והתהפכות, מזג-אוויר סוער; טביעה של האניה; חדירת מי ים מקרית; עליה על שרטון;

גרימת נזק למטען ממטען אחר וכדומה" (איתן אבניאון לקסיקון הביטוח 265 (התשמ"ד). ההדגשה במקור).

28. נוכח האמור, נראה כי סיווג ביטוח כ"ביטוח ימי", אף במסגרת חוק חוזה הביטוח, ייבחן בהתאם לשאלה מהם סוגי הסיכונים אותם מבקשת הפוליסה הנדונה לכסות, ולא בהתאם לשאלת מאפייניו המקומיים או הבינלאומיים של חוזה הביטוח. כפי שראינו לעיל, בהתאם להגדרה המופיעה כאמור בחוק הסחר העות'מאני ובהתאם לחוק הביטוח הימי האנגלי, אשר עליהם התבססה הפסיקה בפרשנותה את המונח "ביטוח ימי", הרי שביטוח ימי נועד לכסות מפני סיכוני הים – פשוטו כמשמעו.

משכך, זכות התחלוף עומדת למבטח ימי המבטח מפני סיכוני הים, וזאת ללא תלות במאפייניה המקומיים או הבינלאומיים של הפוליסה הנדונה.

מן הכלל אל הפרט

29. הנזק הנדון בתביעה המתנהלת בבית המשפט המחוזי נגרם לדוברה, כך נטען, כתוצאה מהתנגשות האנייה בדוברות. מובן כי נזק נטען זה, של התנגשות בין כלי שיט, יכול להיגרם רק בתווך ימי, ולכן מדובר בהתממשות מובהקת של סיכון ימי. משכך, יש לראות במבטחת "מבטח ימי", אשר סעיף 62 לחוק חוזה הביטוח חל בעניינה.

30. מכל האמור עולה, כי יש לאפשר למשיבה להגיש תביעת תחלוף בישראל, ודין הערעור של המבקשת להידחות.

31. אשר על כן, הערעור נדחה.

המבקשת תישא בהוצאות המשיבה בסך של 5,000 ש"ח.

ניתנה היום, ז' בטבת התשפ"א (22.12.2020).

ש ו פ ט ת